

**ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ ΚΑΙ Η
ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΜΕ ΤΙΣ ΑΛΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ
ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ, ΚΑΤΑ ΤΟΝ GEORGE DUBY,
ΣΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ.**

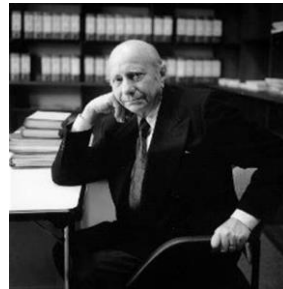
Γιώργος Μπουσούτας – Θανάσουλας

2013

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Georges Duby (1919 – 1996), ανήκει στους ιστορικούς της τρίτης γενιάς των *Annales* οι οποίοι μελετούν την ιστορία των λαών με κοινωνικά και οικονομικά κριτήρια καθιερώνοντας μια ιστορία

των νοοτροπιών.¹ Σε αυτό το πλαίσιο εντοπίζει στην μεσαιωνική κοινωνία τρεις μορφές κυριαρχίας: Την οικονομική κυριαρχία, κυριαρχία δηλαδή των αρχόντων επί των αγροτών, την πολεμική κυριαρχία δηλαδή την κυριαρχία των πολεμιστών επί των άοπλων και την πνευματική κυριαρχία την κυριαρχία που η Εκκλησία θα ήθελε να επεκτείνει στους κοσμικούς².

George Duby

Στην μελέτη μας, στο πρώτο μέρος τμήμα, θα περιγράψουμε τον διαχωρισμό των κοινωνικών τάξεων όπως αυτός εμφανίζεται σε κείμενα της εποχής. Στην συνέχεια θα ασχοληθούμε με τον τρόπο έκφρασης της οικονομικής κυριαρχίας των αρχόντων επί των αγροτών και θα παρακολουθήσουμε τις διάφορες μορφές της από τον 11^ο αιώνα μέχρι και τον ύστερο μεσαίωνα. Ταυτόχρονα θα εξετάσουμε την αλληλεπίδρασή της με τις άλλες μορφές κυριαρχίας και ολοκληρώνοντας θα καταλήξουμε σε μερικά συμπεράσματα.

¹ Α. Μανδουλαρά, *Η διπλή ζωή της Οικονομικής Ιστορίας. Θέματα Ευρωπαϊκής Ιστοριογραφίας*, Πάτρα, ΕΑΠ, 2008, σ. 25

ΕΝΟΤΗΤΑ 1^Η ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ ΣΤΗΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Στην λογοτεχνία της Δυτικής Ευρώπης συναντάμε στις αρχές της 2^{ης} χιλιετηρίδας την χριστιανική κοινωνία της εποχής συγκροτημένη σε ένα σχήμα τριών κοινωνικών τάξεων - Ιερείς, πολεμιστές και αγρότες - οι οποίες ήταν ξεχωριστές και συμπληρωματικές. Η

Αλβέρτος ο Μέγας

κοινωνική αυτή δομή εμφανίζεται ήδη από τον 9^ο αιώνα σε κείμενο του Βοήθιου που είχε μεταφράσει ο Αλβέρτος ο Μέγας³.

Ανάλογη αναφορά συναντάμε σε κείμενο προς τον βασιλέα Ροβέρτο τον Ευσεβή γραμμένο γύρω στα 1020 όπου ο «οίκος του Θεού» παρουσιάζεται διαιρεμένος στα τρία: σε αυτούς που προσεύχονται, σε αυτούς που πολεμούν και σε αυτούς που εργάζονται.⁴ Την τριπλή αυτή διαίρεση της κοινωνίας επιβεβαιώνουν μια σειρά μύθων (π.χ. στην Βίβλο, στην γερμανική μυθολογία ή στον συμβολικό μύθο του Ήντμερ του Κατέμπουρου, στις αρχές του 11^{ου} αιώνα, στον οποίο μεταφέρεται η διδασκαλία του Αγίου Άνσελμου).⁵

² G. Duby, *Μεσαιωνική Δύση: Κοινωνία και ιδεολογία*, Αθήνα, Ε.Μ.Ν.Ε. - ΜΝΗΜΩΝ, 1988, σ. 31-32.

³ J Goff (le), *Ο Πολιτισμός της Μεσαιωνικής Δύσης*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Βάνιας, 1993, σ. 355

⁴ ο. π. σ. 356

⁵ ο. π.

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΜΕ ΤΙΣ ΑΛΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ,
ΚΑΤΑ ΤΟΝ GEORGE DUBY, ΣΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Στην εδραίωση αυτής της κοινωνικής ιεραρχίας συνέβαλαν στις αρχές του 11^{ου} αιώνα τα διατάγματα των *συμβουλιών ειρήνης*⁶. Η ιεραρχία και ο διαχωρισμός αυτός γίνεται δεκτός ως αιώνιος και ως έκφραση της Θείας Πρόνοιας. Στην κορυφή της ιεραρχίας και των δικαιωμάτων βρίσκουμε αυτούς που προσεύχονται για την σωτηρία των ανθρώπινων ψυχών. Ακολουθούν αυτοί που μάχονται για την προστασία της κοινωνίας και τέλος συναντάμε αυτούς που φροντίζουν με την εργασία τους την συντήρηση των δύο άλλων τάξεων, τους αγρότες.⁷

Ο κλήρος, παιδί του οποίου ήταν ο κοινωνικός αυτός διαχωρισμός, απαλλάσσονταν από κάθε φόρο και δεν υποχρεώνονταν σε υπακοή στην κοσμική εξουσία. Μεγάλο μέρος της παραγωγής ήταν αναγκαίο για την συντήρησή του. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την καθιέρωσή του σε ηγεμονική δύναμη. Ταυτόχρονα όμως η πολυτελής διαβίωση του αύξησε τις διαμαρτυρίες ενισχύοντας τις αιρέσεις και τις θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις. Εδώ πρέπει να επισημάνουμε ότι ο κατώτερος κλήρος δεν διαφοροποιούνταν από τον αγροτικό πληθυσμό.⁸

4

Το δεύτερο κοινωνικό στρώμα, η *πολεμική αριστοκρατία*, συναγωνίζονταν την εκκλησιαστική ιεραρχία σε υπερκατανάλωση και πλούσιο

τρόπο ζωής. Ήταν το πιο παρασιτικό κοινωνικό στρώμα και ασκούσε απόλυτο έλεγχο σε γη και ανθρώπους. Η ασχολία τους ήταν ο πόλεμος και το κυνήγι, ενώ θεωρούσαν υποτιμητική κάθε μορφής εργασία. Το κόστος συντήρησης του οπλισμού τους ήταν τεράστιο. Οι ανάγκες τους σε οπλισμό δημιούργησαν όμως συνθήκες ανά-

⁶ Τα *Συμβούλια Ειρήνης* ή *Συμβούλια της Ειρήνης του Θεού* δημιουργήθηκαν γύρω στο 1000 σε πολλές περιοχές της Ευρώπης, υπό την αιγίδα των επισκόπων, ώστε να σταματήσει ο πόλεμος μεταξύ των Χριστιανών και να εδραιωθεί μια πολιτική και κοινωνική ειρήνη.

⁷ Κ Γαγανάκης, *Κοινωνική και Οικονομική Ιστορία της Ευρώπης*, Πάτρα, ΕΑΠ, 1999, σ. 42

⁸ ο. π. σ. 42 – 43

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΜΕ ΤΙΣ ΑΛΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ,
ΚΑΤΑ ΤΟΝ GEORGE DUBY, ΣΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

πτυξης του κλάδου της μεταλλουργίας.⁹

Το κατώτερο στρώμα ήταν αυτό των πληβείων το οποίο εργαζότανάζονταν για την συντήρηση των δύο άλλων. Ήταν στερημένοι της προ-

σωπικής ελευθερίας και υποχρεωμένοι σε χειρονακτική εργασία.

Κατά τον Duby ο κοινωνικός υποβιβασμός των χωρικών κατά τον 12^ο αιώνα συμβάδισε με

την κατάργηση της δουλείας ως κοινωνικής κατηγορίας, με την άσκηση των καθηκόντων των δούλων από τους χωρικούς.¹⁰

⁹ ο. π. σ. 43

¹⁰ ο. π.

ΕΝΟΤΗΤΑ 2^Η
ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ

Ο κοινωνικός αυτός διαχωρισμός δημιούργησε μια νέα κατάσταση που αφορούσε την καταβολή των φόρων, η οποία ενίσχυσε την Αριστοκρατία. Φόρο πλέον πλήρωναν μόνο οι υποτελείς στους φεουδάρχες, οι οποίοι συγκέντρωναν τα αναγκαία ποσά από την φορολογία των ανθρώπων που δούλευαν για αυτούς. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την κατάργηση της διάκρισης μεταξύ δούλων και ελεύθε-

Συλλογή φόρων

ρων καλλιεργητών, είχε ως αποτέλεσμα την ομογενοποίηση της κατώτερης τάξης. Η επιβολή της φορολογίας ήταν το αντίτιμο που πλήρωναν στους ευγενείς οι αγρότες για την διατήρηση της ειρήνης, την απονομή της δικαιοσύνης και την παροχή προστασίας.¹¹

Σε πηγές της εποχής συναντάμε τρία είδη χωροδεσποτικής υποτελείας και εκμετάλλευσης. Στο πρώτο, κατάλοιπο της δουλείας, το σώμα και η ζωή του υποτελούς άνηκε στον φεουδάρχη όπως και το οικιακό υπηρετικό προσωπικό. Το δεύτερο αφορούσε την κατοχή γαιών, μέρος των οποίων παραχωρούσαν οι ευγενείς σε ελεύθερους ή δούλους με ενοίκιο. Το τρίτο είδος απέρρεε από την πλήρη εξουσία του φεουδάρχη επί των υποτελών του, που του επέτρεπε να κατάσχει μέρος της περιουσίας τους για

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΜΕ ΤΙΣ ΑΛΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ,
ΚΑΤΑ ΤΟΝ GEORGE DUBY, ΣΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

τις δικές του ανάγκες.¹² Στην πραγματικότητα, με βάση τον παραπάνω διαχωρισμό και την κοινωνική ιεραρχία, η χειρονακτική εργασία μέχρι τα μέσα του 12^{ου} αιώνα, την πρώτη φεουδαρχική εποχή, δεν έχει καμία αξία και αγνοείται παντελώς.¹³

Η πολεμική αριστοκρατία, περισσότερο αντιπαραγωγική και έντονα καταναλωτική, θεωρούσε μειωτική κάθε μορφή εργασίας. Για αυτή πηγή πλουτισμού ήταν ο πόλεμος και απαιτούσε συνεχώς μεγαλύτερα χρηματικά ποσά για την βελτίωση του πολεμικού εξοπλισμού. Στα τέλη του 11^{ου} αιώνα μια πανοπλία στοίχιζε όσο και η παραγωγή ενός μεσαίου κτήματος.¹⁴

Κατά την διάρκεια του μεσαίωνα παρατηρήθηκε οικονομική ανάπτυξη η οποία οφείλονταν κυρίως στον καταναλωτικό τρόπο ζωής των κυρίαρχων τάξεων και στις συνεχείς πιέσεις που ασκούσαν στον αγροτικό πληθυσμό για αύξηση της παραγωγής, ώστε να καλυφθούν οι οικονομικές υποχρεώσεις ενός τέτοιου τρόπου ζωής. Βάση της ανάπτυξης αυτής ήταν η γεωργική παραγωγή, η αύξηση της οποίας συντελέστηκε λόγω των ευνοϊκών κλιματολογικών συνθηκών σε συνδυασμό με την βελτίωση των τεχνικών καλλιέργειας και των εργαλείων.¹⁵

Στα μέσα του 12^{ου} αιώνα η χρήση του χρήματος γενικεύτηκε. Αυτό επέτρεψε στους φεουδάρχες να προμηθεύονται καλλίτερα εργαλεία, κατασκευασμένα από τεχνίτες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την μείωση της ανάγκης εργατικών χεριών για τις αγροτικές εργασίες. Στην Αγγλία πολλοί χωρικοί εξαγόραζαν έναντι χρηματικού ποσού την υποχρέωσή τους για εργασία. Με τον τρόπο αυτό οι φεουδάρχες έγιναν κύριοι της διακίνησης του χρήματος. Παρ' όλα αυτά οι καταναλωτικές δαπάνες τους ήταν πολύ μεγάλες με αποτέλεσμα την αύξηση του δανεισμού με τόκο από την Εκκλησία και τους Εβραίους.¹⁶

¹¹ ο. π. σ. 45 - 46

¹² ο. π. σ. 46

¹³ J Le Golf, ο. π. σ. 362

¹⁴ ¹⁴ Κ Γαγανάκης, ο.π. σ. 43

¹⁵ ο. π. σ. 48 - 49

¹⁶ ο. π. σ. 51

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΜΕ ΤΙΣ ΑΛΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ,
ΚΑΤΑ ΤΟΝ GEORGE DUBY, ΣΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Η οικονομική ανάπτυξη της Ευρώπης εδραίωσε τους φεουδαρχικούς θεσμούς και ο καταναλωτικός τρόπος ζωής των κυρίαρχων τάξεων

είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη του εμπορίου. Το εμπόριο, αν και οι ρίζες του εντοπίζονται στην ύπαιθρο, συνδέθηκε με την ανάπτυξη των πόλεων. Σε αυτές προσφέρονταν στους κατοίκους τα προϊόντα της υπαίθρου αλλά και μακρινών περιοχών, μέσω των εμπορικών δικτύων. Η ανάπτυξη των πόλεων είχε ως συνέπεια, εκτός από την εμφάνιση των ε-

μπόρων, την δημιουργία νέων επαγγελματικών μεταποιητικών κλάδων των τεχνιτών.¹⁷

Το δεύτερο μισό του 12^{ου} αλλά και τον 13^ο αιώνα ο τριμερής διαχωρισμός της κοινωνίας εξασθενεί και τον διαδέχεται μια κοινωνία με κοινωνικό-επαγγελματικές κατηγορίες πολιτών. Ο αριθμός των κατηγοριών αυτών ποικίλει. Το νέο σχήμα είναι επίσης ιεραρχημένο αλλά με διαφορετική μορφή. Υπάρχει μια ιεραρχία περισσότερο οριζόντια παρά κάθετη. «Μια ιεραρχία πιο ανθρώπινη παρά θεϊκή».¹⁸ Η επέκταση της αστικής κοινωνίας υπέταξε τους αγρότες σε μια διπλή οικονομική ηγεμονία. Αυτή των αστών και αυτή του ηγεμόνα.¹⁹

Η νέα κοινωνική δομή έφερε κοινωνική, οικονομική και πολιτική πόλωση στο εσωτερικό των πόλεων. Αυτή σε συνδυασμό με την πείνα και τις επιδημίες προκάλεσαν αντιφεουδαρχικές και ενδο-αστικές εξεγέρσεις που θα οδηγήσουν στην δημιουργία μιας περιόδου κρίσης του φεουδαρχικού συστήματος τον 13ο και 14^ο αιώνα.²⁰ Η προσπάθεια των φεουδαρχών να διατηρήσουν τα έσοδά τους από την εκμετάλλευση των αγροτικών περιοχών συνάντησε την αντίσταση των αγροτών κυρίως κατά το δεύτερο μισό του 13^{ου} αιώνα. Η κρίση δεν μπορεί να αποδοθεί μόνο στα προβλήματα

¹⁷ ο. π. σ. 53

¹⁸ J Le Golf, ο.π., σ. 363 - 365

¹⁹ Κ. Γαγανάκης, ο. π. σ. 57

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΜΕ ΤΙΣ ΑΛΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ,
ΚΑΤΑ ΤΟΝ GEORGE DUBY, ΣΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

τα που δημιούργησε ο Μαύρος Θάνατος κατά τον 14^ο αιώνα. Είχε σαφή

κοινωνική διάσταση και ήταν εμφανής με την αντιπαράθεση δύο από τα μέρη της τριμερούς κοινωνίας, την υπερ-καταναλώτρια

φεουδαρχική αριστοκρατία από την μια και τους παραγωγούς αγρότες από την άλλη.²¹

Εκτός όμως από την οικονομική κυριαρχία των φεουδαρχών και των πολεμιστών εντοπίζουμε και αυτή των κληρικών επί των αγροτών. Η εκκλησιαστική ηγεσία απαιτούσε την συντήρησή της από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα με την αιτιολογία του πνευματικού κηδεμόνα, ο οποίος θα οδηγούσε, μέσω των προσευχών, τους πιστούς προς την Θεία Χάρη. Αποτέλεσμα αυτής της αντίληψης ήταν ο μεγάλος αριθμός δωρεών προς τα εκκλησιαστικά και μοναστικά ιδρύματα κατά τον 11^ο αιώνα.²² Εκτός όμως από αυτό, τον 13^ο αιώνα στα εγχειρίδια των εξομολογητών, ορίζονται αμαρτίες και αρετές οι οποίες είναι ανάλογες της κοινωνικής τάξης του ατόμου και όχι ενός κοινού ηθικού κώδικα.²³

²⁰ ο. π. σ. 59

²¹ ο. π. σ. 70

²² ο. π. σ. 42

²³ J Le Golf, ο. π. σ. 367.

ΜΕΡΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην μελέτη αυτή ασχοληθήκαμε, κυρίως, με το περιεχόμενο και την εξέλιξη της οικονομικής κυριαρχίας των αρχόντων επί των αγροτών στην φεουδαρχική περίοδο. Παρουσιάσαμε τον κοινωνικό διαχωρισμό των αρχών του Μεσαίωνα και την εξέλιξη του με την εμφάνιση του εμπορίου και των νέων κοινωνικών τάξεων στις πόλεις.

Εντοπίσαμε την αδυναμία των κυρίαρχων κοινωνικών τάξεων, των φεουδαρχών και των ανώτερων κληρικών στην προκειμένη περίπτωση, να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες που δημιουργούνται με την ανάπτυξη νέων μορφών παραγωγής και τις νέες μορφές διαβίωσης των ανθρώπων. Η αδυναμία αυτή οδηγεί σε κοινωνική κρίση και δημιουργία νέων κοινωνικών και οικονομικών δεδομένων όπως την δημιουργία της αστικής τάξης και των τεχνιτών, την καθιέρωση των χρηματικών συναλλαγών. Τα νέα δεδομένα δημιουργούν κοινωνικές διαμάχες με αποτέλεσμα την ανατροπή της επικρατούσας κοινωνικής ιεραρχίας και του υπάρχοντος οικονομικού μοντέλου.

Ίσως η μελέτη αυτών των ιστορικών, κοινωνικών και οικονομικών δεδομένων να μας δώσει ερεθίσματα σκέψης και σύγκρισης με το σήμερα, ώστε να διδαχθούμε και να δημιουργήσουμε συνθήκες για να ξεπεράσουμε την οικονομική, κοινωνική και κυρίως ιδεολογική κρίση που βιώνουμε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γαγανάκης Κ, *Κοινωνική και Οικονομική Ιστορία της Ευρώπης*, Πάτρα, Ε-ΑΠ,1999.
- Μανδουλαρά Α, *Η διπλή ζωή της Οικονομικής Ιστορίας. Θέματα Ευρωπαϊκής Ιστοριογραφίας*, Πάτρα, ΕΑΠ, 2008.
- Goff J Le, *Ο Πολιτισμός της Μεσαιωνικής Δύσης*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Βάνιας, 1993.
- Duby G, *Μεσαιωνική Δύση: Κοινωνία και ιδεολογία*, Αθήνα, Ε.Μ.Ν.Ε .- ΜΝΗ-ΜΩΝ, 1988.